

УДК 372.881.161.2:371.314.6

О. В. Полінок,
здобувач
(Київський університет імені Бориса Грінченка)

МЕТОД ПРОЕКТІВ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Анотація

У статті визначено доцільність реалізації методу проектів задля посилення активізації навчальної діяльності старшокласників на уроках української мови. З'ясовано, що застосування тексту на уроках української мови створює змістову базу для оволодіння різними видами комунікативної діяльності, взірцем граматичних та синтаксичних структур, прикладом для структурно-мовленнєвого оформлення власного висловлювання.

Ключові слова: метод проектів, активізація навчальної діяльності старшокласників, вимоги до методу проектів, етапи реалізації методу проектів.

Summary

In the article the expediency of implementation of the project-based method in order to enhance the intensification of learning activities of senior pupils at the Ukrainian language lessons is ascertained; it is stressed that the project-based method involves application of the broad range of problem-and-research methods, result-oriented search tasks. It is pointed out, that systematic engagement into compiling theses, summaries, linguistic reports and notes enables the pupils to deal with texts of various genres and styles.

Key words: project-based method, intensification of learning activities of senior pupils, requirements for the project-based method, stages of the project-based method implementation.

Аналіз спеціальної літератури, законодавчих документів, монографічних праць з психології, педагогіки, лінгводидактики дозволяє зробити висновок про те, що в межах модернізації освіти значно зростає активність науковців, які порушують проблеми ефективної організації навчання учнів загальноосвітніх закладів (З. Бакум, Н. Бібік, А. Богуш, В. Бондар, Н. Голуб, О. Горошкіна, К. Климова, О. Караман, С. Караман, О. Кучерук, Л. Мамчур, С. Омельчук, М. Пентиліук, І. Хом'як та ін.). Ефективним методом навчання української мови учнів 10 класу загальноосвітньої школи сучасні українські педагоги та лінгводидакти визначають метод проектів, в основу якого поклали такі сутнісні характеристики: засіб досягнення дидактичної мети шляхом упровадження ефективних технологій навчання; педагогічну технологію, що містить сукупність методів і прийомів; система навчання; засіб усебічного розумового й мисленнєвого розвитку, розвитку творчих здібностей, самостійності, підготовки до професійної діяльності; засіб досягнення дидактичної мети через детальне розроблення проблеми (технологію), яка повинна завершитися реальним, наявним на практиці результатом, оформленим певним чином. Наявність різних тлумачень засвідчує багатоаспектність поняття «метод проектів», яке сучасні науковці розглядають не лише як метод навчання, а й як систему, технологію, засіб, цілеспрямовану спільну взаємодіяльність суб'єктів навчально-виховного процесу.

Мета статті – визначити доцільність реалізації методу проектів задля посилення активізації навчальної діяльності старшокласників на уроках української мови.

У статті метод проектів розглядаємо, з одного боку, як метод, що передбачає використання широкого спектру проблемно-дослідницьких, пошукових завдань, спрямованих на реальний, практичний результат, а з іншого – як спосіб досягнення певної мети шляхом детального опрацювання проблеми, результатом чого має бути конкретний практичний результат, оформлений певним чином – стіннівка, мультимедійна презентація, проспект, фрагмент хрестоматії, словника тощо.

Ми поділяємо думку З. Бакум, що для забезпечення результативності реалізації методу проектів на уроці української мови доцільно дотримуватися таких етапів роботи над проектом: вихідного (вибір теми проекту, його типу, кількості учасників, виокремлення проблем, які важливо дослідити в межах окресленої тематики, формулювання запитань, створення ситуацій, що сприятимуть визначенню проблем); етапу розроблення (обговорення можливих методів дослідження, самостійний пошук інформації, створення схеми кінцевого результату, прийняття творчих рішень); етапу реалізації проекту (інтегрування й акумулювання всієї інтеграції з урахуванням теми й мети, розробка аудіо-відеоряду проекту, підготовка наочно-графічного матеріалу, організація проміжних звітів, отриманих даних у групах на уроках); завершення проекту (колективне його обговорення, експертиза, висновки, а також презентація іншим учням) завершення проекту (колективне його обговорення, експертиза, висновки, а також презентація іншим учням) [1, с. 227].

Дещо розлогіше етапи реалізації методу проектів пропонує виділяти О. Горошкіна, яка виокремлює: підготовчо-мотиваційний етап (визначення мети, завдань, вибір учасників проекту). На цей етап відводиться 10-15 хвилин часу; етап планування (окреслення проблеми, вибір назви проекту, окреслення змісту й обсягу інформаційних джерел, розподіл завдань між студентами на етапах проектної діяльності) проходить у позаурочний час; етап вибору рішення (систематизація та узагальнення опрацьованої інформації, внесення коректив у план діяльності) проходить у позаурочний час; етап виконання проекту та оформлення його кінцевого продукту проходить у позаурочний час; рефлексивний етап (аналіз і самоаналіз учасниками проектної діяльності) проходить у позаурочний час; етап захисту (презентація проекту, творчий звіт, доповідь тощо; колективне оцінювання результатів кінцевого продукту). Захист проекту триває весь урок або займає частину відведеного на нього часу [2, с. 211].

Виконання проектів у процесі навчання граматики та їх захист у проблемних групах дозволяє учням самостійно здобувати знання, працювати з різними джерелами інформації, до того ж у процесі проектної діяльності старшокласники систематично залучаються до спілкування.

Урахування особливостей проекту (робота з першоджерелами, реальна практична значущість, матеріально виражений результат) дозволило збільшити їх питому вагу під час вивчення мовної теорії. Наприклад, опановуючи складні граматичні поняття, що відзначаються високою мірою абстрактності, учні усвідомлюють краще, якщо їм запропонувати укласти хрестоматію лінгвістичних мініатюр з науково-популярних видань та

інтернетних ресурсів, як приклад, подаємо окремі зразки до вивчення теми "Морфологія".

Відмінки іменників

У славному царстві частин мови в графстві Іменник служили брати Відмінки.

Називний відмінок відповідав за назву предметів і ставився до всіх з підозрою. Він весь час запитував: "Хто? Що?"

Родовий завжди стояв на варті і допитувався: "Кого, чого немає в царстві?"

Давальний розподіляв їжу між мешканцями, і весь час чувся його голос: "Кому, чому, скільки чого дати?"

А Знахідного завжди гукали ка допомогу, коли треба було щось знайти в царстві. Він з вигуком: "Кого, що треба знайти?" – завжди біг на допомогу.

Орудний керував графським військом, він трішки недочував і перепитував: "Ким, чим, питаєте, керую?"

Місцевий відав транспортом. Він завжди знав, на кому? на чому? перевозять вантажі в царстві.

Кличний відмінок прислужує тоді, коли треба когось погукати до його величності іменника (за І. Вихованцем).

Дієвідміни

– Е-е-е, – гордо протягла Перша Дієвідміна свій улюблений звук. – Я не дарма називаюсь першою. Ви тільки погляньте, які Дієслова до мене належать: пишемо, читаємо, малюємо, рахуємо, конструємо! Скільки в них здібностей! Скільки розуму! А розум, як відомо, всьому голова.

– И-и-и, – хотіла протягти свій улюблений звук Друга Дієвідміна, – адже фізична праця – основа життя, а до мене належать Дієслова ходимо, робимо, косимо, носимо, возимо.

Протее вона була скромна і промовчала. Крім того подумала, що працювати й розумні Дієслова є в обох Дієвідмінах.

– Е-е-е, – затягли Дієслова Першої Дієвідмини, щоб підтримати свою господиню.

– И-и-и, – тягли Дієслова Другої Дієвідмини, щоб хоч якось відстояти свою думку.

І лише Дієслово Слати стояло осторонь і вагалось. Воно ніяк не могло вирішити, до якої Дієвідмини йому піти. Спостережлива Перша Дієвідміна, помітивши його нерішучість, люб'язно запросила до себе. А Друга Дієвідміна тільки прохально подивилася.

Дієслово Слати мало чуйне серце. Хоч йому дуже хотілося піти до Першої Дієвідмини, але не хотілося засмучувати і скромну Другу Дієвідмину.

І враз воно радісно згадало:

– Адже у мене два імені: Слати і Стелити. Тому я нележатиму до вас обох.

Так і почало жити Дієслово Слати в обох Дієвідмінах. То ми від нього звук е чуємо (стелеш), то звук и (стелиш). Від цього воно гіршим не стало (У. Данильцова).

Службові слова

Слова, які використовуються для поєднання інших слів, називаються службовими. Вони в руках мовця – гвинтики, за допомогою яких він скріплює

слова в речення. Без службових слів аж ніяк не обійтись. За їхньою допомогою розрізнені повнозначні слова точно й безпомилково входять у відповідне речення. Це все мовиться для того, щоб у вас не склалося нешанобливе ставлення до маленьких слів. А саме такими маленькими словами найчастіше є службові слова. Їх і найменше у мові, зате велика в них граматична міць...

Отже, найменшими словами в українській мові є, наприклад, прийменники *у, в, зі*, сполучники *й, і, а*, частки *і, й, ж*. Ці слова-ліліпути складаються з одного звука.

Роботи в них багато. Тому бігають ліліпути з речення в речення. Скрізь треба встигнути... (І. Вихованець).

Крикливі слова

Вигук може передавати широкий діапазон емоцій, почуттів і волевивлень людини. Що це слова? А ось вони – крикливці. Це вигуки, що утворені одним голосним звуком: *а! е! і! о! у!* Далі вигуки, що складаються з голосного і приголосного звука: *ой! ай! ей! ох! ах! ех! ух! іч! ем! га! ге! гі! тю! фе! фу! уф! ха! хе! хо! но! ну!* Або тільки з приголосних звуків: *гм!хм! бр!* З трьох і більше голосних і приголосних: *гей! ану! пхе! ого! тпру! люлі! ова!* та інші (І. Вихованець).

Завдання можуть ускладнюватися, урізноманітнюватися: спочатку учні добирають наявні в спеціальній літературі зразки лінгвістичних мініатюр, зокрема з науково-популярних видань І. Вихованця, Н. Клименко, В. Русанівського та ін., згодом лінгвістичні мініатюри складають самостійно або ж трансформують наявні, доповнюють їх, розширюють. Результатом роботи класу стає хрестоматія, що містить від 20 до 30 лінгвістичних мініатюр.

Шкільна практика переконує, що для досягнення високої результативності на уроці під час реалізації методу проектів необхідно враховувати поради дидактів щодо дотримання лінгводидактичних вимог. У науковій літературі виділено основні вимоги до використання методу проектів, що передбачають: наявність значущої в дослідницькому або творчому плані проблеми чи завдання, для розв'язання яких необхідні інтегровані знання та дослідницький пошук; практичну, теоретичну, пізнавальну значущість передбачуваних результатів; самостійну (парну, групову) діяльність учнів; визначення кінцевої мети проектів (спільних – індивідуальних); визначення базових знань з різних галузей, необхідних для роботи над проектом; використання дослідницьких методів: висунення гіпотез, аналіз отриманих даних, методу мозкової атаки тощо; результати виконаних проектів мають бути належним чином оформлені (альбом, презентація, альманах тощо) [2; 3;4;5;7].

Під час роботи над проектами важливе значення для формування граматичної компетентності учнів 10 класу має самостійна робота з текстом, спрямована на підвищення грамотності учнів, формування предметних і ключових компетентностей. Текст створює змістову базу для оволодіння різними видами комунікативної діяльності, взірцем граматичних та синтаксичних структур, прикладом для структурно-мовленнєвого оформлення власного висловлювання. У процесі реалізації методу проектів доцільно добирати тексти різного спрямування: суспільно-політичні, країнознавчі, культурологічні і професійно зорієнтовані. Робота з текстом створює мотив-стимул для усвідомленого засвоєння теоретичного матеріалу, отримання

нової соціокультурної інформації. Використання текстів різних стилів дало змогу учням отримати повне уявлення про стилістичні різновиди мовлення; сприяє розвитку в них навичок побудови текстів різних стилів мовлення, розширює діапазон комунікативних можливостей.

Найбільш цікавими для учнів виявилися проекти, що передбачали виконання самостійних завдань дослідницького характеру. Така робота сприяє формуванню в учнів не лише граматичної, а й дослідницької, комунікативної компетентностей старшокласників через систематичне залучення тез, рефератів, лінгвістичних повідомлень, заміток, безперечно, після ознайомлення учнів з вимогами до їх написання. Наведемо приклад методичних рекомендацій для учнів до підготовки тез.

Тези – коротко сформульовані основні положення доповіді, наукової статті.

За поданим у них матеріалом і за змістом тези можуть бути первинним, оригінальним науковим твором і вторинним текстом, подібним до анотації, реферату, конспекту. Оригінальні тези є стислим відбиттям власної доповіді, статті автора. Вторинні тези створюють на основі первинних текстів, що належать іншому авторові.

Кожна теза, що становить зазвичай окремих абзац, висвітлює певну мікротему. Обсяг тез становить 2 – 3 сторінки друкованого тексту через 1,5 – 2 інтервали.

Тези мають нормативну змістовно-композиційну структуру, у якій виділяють: преамбулу, основне тезове положення, заключну тезу.

Усі тезові положення групують у єдиний текст. Іноді їх так і залишають у вигляді окремих пунктів, але найчастіше редагують і надають їм цілісності.

Оформлення тез у вигляді публікації передбачає дотримання деяких вимог: у правому верхньому куті аркуша зазначають прізвище, ім'я, по батькові автора й необхідні відомості про нього; виклад кожної тези починається з нового рядка й займає від одного до кількох абзаців; у процесі викладу тез звертають увагу на актуальність проблеми, якій вони присвячені, стан її розробки в науці, основну ідею, положення, висновки дослідження, основні результати та їхнє практичне значення; тези мають бути чітко сформульовані, не повинні повторювати одна одну, а мають підводити до певного висновку, що визначає новизну та значущість висунутих положень для науки і практики.

Учні готували тези з тем “Мовний портрет сучасного десятикласника”, “Мовне обличчя міста”.

Задля активізації пізнавальної діяльності учнів словесники практикують опрацювання рекомендованої літератури з виконанням таких завдань: розроблення серії запитань за першоджерелами відповідно до виучуваної теми, укладання термінологійного словника-мінімуму, створення власних і трансформування готових текстів, написання рефератів, доповідей, повідомлень, також рецензування виступів, рефератів, промов та повідомлень, виконання мультимедійних презентацій тощо.

Отже, організована в такий спосіб самостійна робота з проектами забезпечувала формування в десятикласників умінь самостійно, цілеспрямовано працювати, творчо підходити до використання різноманітних джерел інформації, аналізувати й комбінувати матеріал, робити логічні висновки та використовувати їх для отримання практичних результатів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бакум З. П. Теоретико-методичні засади навчання фонетики української мови в гімназії : монографія / Зінаїда Павлівна Бакум. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2008. – 338 с.
2. Горошкіна О. М. Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничо-математичного профілю : монографія / О.М. Горошкіна. – Луганськ : Альма-матер, 2004. – 362 с.
3. Єрмаков І. Г. Метод проектів у контексті життєвих результатів діяльності учнів / І. Г. Єрмаков, С. М. Шевцова // Проектна діяльність у ліцеї: компетентнісний потенціал, теорія і практика: Наук.-метод. посіб. / За ред. С.М. Шевцової, І. Г. Єрмакова, О. В. Батечко, В. О. Жадька. – К.: Департамент, 2008. – 520с.
4. Жилияєва Ю.М. Категорійний аналіз поняття „метод проектів”/ Ю.М. Жилияєва // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/2508/1/08zhyump.pdf>
5. Кратасюк Л. Метод проектів у системі особистісно зорієнтованої мовної освіти / Л. Кратасюк [Електронний ресурс] . – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Umlsh/2010_4/Kratasyuk.pdf
6. Ницета В.А. Технологія життєтворчих проектів на уроках української мови та літератури : [навч. посібник] / В. А. Ницета. – Х. : Основа, 2009. – 153 с.
7. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : учеб. пособие для студ. пед. вузов и системы повышения квалиф. пед. кадров / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М. В. Моисеева, А. Е. Петров ; под. ред. Е. С. Полат. – [2-е изд., стер.]. – М. : Издательский центр “Академия”, 2005. – 272 с.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2017